

Ето какво пише Георги Трайчевъ за читалището въ Прилепъ :

„Читалището незабелѣзано сполучило да направи цѣлъ социаленъ превратъ въ живота на прилепчани и да приготви смѣли борци въ народното поприще. Съ течение на времето то разширило своята дейность. По негова инициатива се свиквали въ читалището презъ панаира на вечерни обществени беседи и педагогически конференции български книжари, учители и др. Сѣщо тамъ, въ читалището, се взело решение за изгонване на грѣцкитѣ ученици отъ народното училище и презъ 1867 год. туря се началото за открита вече борба съ грѣцкото училище и грѣцкия владика, която борба се свършва съ пълненъ успѣхъ за българитѣ. Благотворното влияние на читалището се простряло и до калфитѣ, и до чирацитѣ на разнитѣ еснафи, които виждали въ читалището институтъ, кждето намирали отзивъ и тѣхнитѣ оплаквания противъ майсторитѣ“. (Прилепъ, стр. 149).

Като центъръ и ръководителъ на читалищата въ цѣлата Турска империя къмъ 1871 година се явява Цариградското читалище, съ първитѣ си ръководители, нашитѣ тогава най-добри учени люде, което си бѣ поставило за цель да групира всички наши умствени сили за една задружна просвѣтна работа и да подкрепи народа ни въ борбата му за духовна независимостъ. Цариградското читалище прояви особено усърдна дейность въ Македония, която тогава бѣше заплашена отъ елинизма, като я снабдяваше съ учебни и прочитни книги, списания и вестници, съ грижи за училищата и учителитѣ тамъ. Българскитѣ читалища въ Македония заедно съ Цариградското читалище подкрепяха просвѣтителното дѣло и допринесоха твърде много за опазване народностния духъ на населението въ тази областъ, тѣй много оспорвана отъ нашитѣ врагове. Трѣбва да отбележа, че въ Македония до освобождението ни на 1877 г. не е могло да се създаде нито едно сръбско читалище, нито една сръбска библиотека.

Още въ предосвободителната епоха се създадоха голѣмъ брой женски дружества, които работѣха заедно съ читалищата за просвѣтата на българския народъ. Целитѣ и задачитѣ на женскитѣ дружества се съвпадаха съ тия на нашитѣ читалища. Тѣхната главна цель е била да работятъ за самообразованието и усъвършенствуването на своитѣ членове, както и да подпомагатъ способни и бедни ученички въ училищата. Съ набранитѣ си сръдства женскитѣ дружества сж подпомагали издрѣжката и на самитѣ училища.

Българското читалище е създателътъ на нашия театъръ. Отъ читалищната сцена българитѣ се запознаха съ театралното представление. Тукъ се дадоха първитѣ театрални представления. Първитѣ български драматурзи дадоха своитѣ пиеси въ градоветѣ, кждето имаше читалища. Така, Шуменъ ни даде драматурзитѣ Добри П. Войниковъ и Василь Друмевъ (митрополитъ Климентъ Търновски), а Свищовъ — Димитъръ Шишмановъ, (бащата на проф. Ив. Д. Шишмановъ). Подето отъ тия градове, театралното дѣло намѣри подкрепа отъ българското гражданство и можѣ да се развие най-добре тамъ кждето имаше читалища. Почти всички читалища даваха своитѣ театрални представления съ актьори учителитѣ, ученицитѣ и по-събуденитѣ граждани и чрезъ тия представления привличаха мнозинството отъ българския народъ къмъ читалището.